

Сучасні проблеми та перспективи розвитку дизайну архітектурного середовища. Гуманізація архітектурного середовища

Аліна Скороходова,
кандидат архітектури, доцент,
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Серед гуманітарних наук останнім часом все більшої актуальності набувають дослідження, пов'язані з проблемою сталого розвитку архітектурного середовища. Архітектурне середовище — це середовище, штучно створене, яке зазнає перетворення в залежності від потреб людини. Сьогодні інтерес до проблем архітектурного середовища особливо високий у зв'язку з відчуттям негативного техногенного впливу на якість життя.

З загальнотеоретичних позицій перспективи реалізації концепції сталого розвитку розглядалися такими українськими вченими як З.В. Герасимчук, І.А. Фомін [1, 2]. Але, що стосується саме соціокультурного аспекту сталого розвитку, то тут спостерігається явний недолік робіт в цьому напрямку. Переважно дана проблематика досліджується в сфері соціології та управління [3, 4]. Однак значущою теоретичною базою для дослідження означеної проблематики в сфері архітектури можуть служити фундаментальні роботи В.Л. Глазичева, який розробив триступеневу концепцію розуміння міста [5]. Тут же слід зазначити і дослідження естетики архітектурного середовища міста в умовах його сталого розвитку Я.М. Юрик [6].

Мета статті — відзначити проблематику дизайну архітектурного середовища та гуманізації архітектурного середовища в контексті реалізації концепції сталого

розвитку архітектурного середовища сучасного міста.

Великий інтерес в розкритті поставленої проблеми представляє саме розуміння та усвідомлення феномена сталого розвитку в сфері архітектури. Згідно з визначенням Всесвітньої комісії з охорони навколишнього середовища при ООН, прийнятому в 1987 р., сталий розвиток — це такий розвиток цивілізації, який відповідає потребам сьогодення, не піддаючи ризику можливості наступних поколінь людей задовольняти їхні власні потреби. Концепція сталого розвитку базується на трьох основних складових це — економічна, екологічна та соціальна сфери, і збалансований розвиток цих сфер в перспективі допоможе досягти необхідних результатів [7, с.9–16]. На сьогодні згідно з концепцією сталого розвитку сучасне місто має прагнути стати «сталим містом», тобто прагне звести до мінімуму свій «екологічний слід» в навколишньому середовищі у вигляді різних забруднень води, землі, зайвого виділення тепла і викидів CO².

Згідно з останніми статистичними даними в містах вже живе понад 50 % населення світу, і саме міста виробляють до 80 % всіх забруднень навколишнього середовища, відповідно стратегія сталого розвитку повинна починатися з перетворення міського середовища [8]. Однак

так складається ситуація, що основна увага в сфері архітектури зосереджена переважно на екологічній проблематиці навколишнього середовища. Це чітко видно по основних декларованих засобах формування сталого міста, серед яких переважають екологічна спрямованість при практично повній відсутності соціокультурної:

- створення сільськогосподарських структур і ділянок в межах міста;
- використання поновлюваних джерел енергії та використання методів зниження необхідності в кондиціонуванні;
- поліпшення системи міського транспорту та збільшення пішохідних і велосон для зменшення автомобільних вихлопів до 0 %;
- проєктування житлових кварталів з урахуванням максимальної щільності забудови для зменшення розростання міста;
- озеленення дахів і оновлення міських дренажних систем;
- активний будинок, що виробляє більше енергії, ніж споживає;
- ксероландшафтінг з мінімізацією води для поливу [9].

В умовах інтенсивної модернізації всіх сторін життєустрою сучасної людини роль дизайну архітектурного середовища незмірно зростає: адже саме розширення поля докладання зусиль архітекторів і дизайнерів з формування умов для різних галузей життєдіяльності людини привело до нового типу освіти культурних форм — дизайн-програмування багатогалузевих і регіональних проблем. При цьому тлумачення взаємозв'язків між оптимальною організацією предметно-просторового середовища проживання (і визначення критеріїв цієї оптимальності) і способом життя людей виявилось багатоаспектною проблемою, комплексне вирішення якої передбачає не просто підсумовування ідей архітекторів, містобудівників, дизайнерів, психологів, культурологів, соціологів, а й знаходження основи для їх взаємоузгодження. А це вже — проблема

філософії культури, оскільки передбачає аналіз процесу проєктування та моделювання штучно створеного середовища проживання людини. Ця реакція виражається не тільки у вигляді сприйняття архітектурних об'єктів, а й втілюється в змінах способу життя, поведінки і навіть духовних орієнтацій та культуро-антропологічних характеристик людей. Складність вирішення даної проблеми пов'язана і з тією обставиною, що дизайн архітектурного середовища виник лише в ХХ ст., хоча проєктування є сутнісною характеристикою буття людини, а проєктування архітектурних об'єктів (будівель, споруд) і цілих поселень — одне за своєю суттю. Таким чином, перед нами стоїть завдання визначення соціокультурного значення специфічного виду архітектурної діяльності — дизайну архітектурного середовища. Актуальність цього завдання визначається її важливістю для самовизначення дизайну архітектурного середовища як специфічного виду людської духовно-практичної діяльності в умовах нового етапу процесу урбанізації глобального співтовариства, нових можливостей та перспектив, що відкриваються в ХХІ ст.

Архітектурне середовище — це філософське багатоаспектне поняття. Під архітектурним середовищем розуміється предметно-просторове оточення, що забезпечує в широкому розумінні життєдіяльність людській спільноті. Історично, мабуть, спочатку виник внутрішній інтер'єрний простір як захист від небезпек, наприклад печера. Світ ззовні був далеким від людини. У міру формування другої, рукотворної природи, в міру розвитку соціальних, культурних, наукових, технічних, транспортних, інформаційно-обмінних процесів, зовнішній простір ставав все більш захищеним, контактним, зручним, багатофункціональним, образним. Всюди в ньому людина заявляла про своє перебування, і по відношенню до першого природного середовища друга природа все більш ставала інтер'єрною. І ось вже

на початку ХХ ст. з'явився термін — «міський інтер'єр». Якщо раніше основним фактором формування архітектурного середовища були об'ємно-просторові форми будівель і споруд та їх комбінації, то сьогодні зростаючу роль почав грати дизайн архітектурного середовища — мистецтво теж просторове, але більш комплексне, системне. Метою дизайну архітектурного середовища є проектування середовищних об'єктів як емоційної, образної цілісності: створення середовищної атмосфери внутрішнього середовища — інтер'єрних просторів, зовнішнього середовища — міських інтер'єрів, а так само середовищних систем, об'єктів дуже важливих для всього міста, наприклад транспортної інфраструктури, системи візуальних комунікацій і т.д.

Ідеї предметно-просторової організації середовищного об'єкта реалізуються в трьох рівнях: рівні процесів життєдіяльності об'єкта; архітектурно-просторовому рівні; дизайнерському, який включає технологічне забезпечення процесу, різне обладнання, предметне і декоративне наповнення середовища, ландшафтні та природні елементи, системи візуальних комунікацій, світлової та кольорової сценарії та ін. При цьому остаточний образ середовища, її емоційний лад складається в пошуку спільної дії архітектурних і позаархітектурних доданків конкретної середовищної ситуації. Провідна роль в конкретному місці і часі може належати будь-якому з доданків середовища. Так, якщо в історичній частині міста провідна складова середовищного ансамблю — архітектура, самі будівлі, історичні об'єкти, то в новобудовах, з маловиразної архітектурою, провідна роль може належати рекламі, міському обладнанню або ландшафтним утворенням. Дизайн архітектурного середовища шукає рішення проблем благоустрою середовища на стику архітектури, містобудування та дизайну.

Виникає питання — у чому полягає роль і сенс дизайнерської діяльності у формуванні архітектурного середовища

сьогодні? Хоча, як оформлене явище, дизайн став визначатися на етапі промислових революцій і масового товарного виробництва — він спочатку належав людському буттю. В широкому розумінні дизайн архітектурного середовища окреслює межі, які роблять можливим зміст, він створює умови для виникнення прогнозованого змісту, події. Дизайну архітектурного середовища властива практика місця, привнесення облаштованості. У художній творчості дизайн архітектурного середовища передбачає право на будь-які екстравагантні, непередбачувані поєднання предметно-просторових форм, він не знає обмеження в матеріалах, формах та явищах, які супроводжує: місто, сад, світло, запах, політика, мода, комп'ютерні технології і т. д. Тому його називають «духовним ароматом епохи». Дизайн архітектурного середовища, задаючи звучанням речей певну інтонацію, позбавляє місце від банальності, творить атмосферу — образ середовища. Його палітра, на відміну від архітектури, містить більш різноманітну гаму емоцій, в тому числі іронію, гумор. Середовищний дизайн добудовує місто до його житлового, живого стану. Гуманітарна складова дизайну архітектурного середовища — це підвищення якості життя. Дизайн архітектурного середовища неможливий без розвитку і включення нових технологій, адекватних сучасним уявленням про комфортне середовище без включення в свою практику нових винаходів. Дизайн архітектурного середовища також не може існувати без співвіднесення з культурним контекстом, регіональними традиціями, без вивчення нових тенденцій в різних соціальних групах, без вивчення так званого «середовищного сленгу». Дизайн архітектурного середовища повинен орієнтуватися на «тут» і «зараз». При цьому істинний дизайн не диктує ідеали, а займає прикордонне положення між мистецтвом і технікою, ремеслом і мистецтвом, користю і красою, утилітарним і сакральним і т.д.

З одного боку, реальність для сучасної людини — джерело небезпеки, і вона

облаштує своє місце, продовжує себе в речах і культурних формах. З іншого боку — людині необхідна ірраціональність, непередбачуваність, їй потрібна небезпека, загадковість, потрібен хаос, проходячи через який вона шукає нові точки опори. Середовище повинно бути різноманітним. Часто риси людяності, відображені в образах середовища, такі як затишок, спілкування з природою, природність, передбачуваність, строкатість, яскравість, декор, регіональні традиції, ближче масовій свідомості, ніж вишуканість високого мистецтва. Але людині так само необхідна і вишуканість, яку несе історичне середовище міст і поселень. Середовище концентрує та закріплює стилі епохи, сліди часу і риси розвитку цивілізації для того, щоб людина відчувала своє коріння, формувала ціннісну шкалу. Сучасній людині так само необхідно середовище, що несе риси цивілізованості, містить риси майбутнього, для відчуття приналежності до прогресу, до завтрашнього дня, воно стимулює творчість, оновлення. Людині протипоказано те архітектурне середовище, яке одноманітне, убоге, монотонне та безлике, бездушне, суто техногенне. Отже, середовищна атмосфера міста тримається на трьох основах: вишуканості (яка властива історичній частині міст); видовищності, яка з розвитком систем візуальних комунікацій і сценарних принципів проєктування, нових систем освітлення, малих форм поступово приходить до нашого міста; цивілізованості (якість архітектурного середовища, яке відповідає моделям сьогодення і майбутнього). Чи існує проблема з розвитком дизайну такого архітектурного середовища? Так, існує. Істинний дизайн — це дизайн змісту, людини, і тільки будучи таким, він здатний зберегти щирість до світу та супроводжувати його. Дизайн повинен залишатися на межі між вченим і медіумом, вивчати проблеми, окреслювати їх вирішення через конкретну новизну технологічних форм і в той же час шукати істину в «душi місця та часу».

Позначимо причини та виявимо проблеми, що впливають на загальний стан міських інтер'єрів. Розуміння цих проблем, вирішення їх допоможе змінити ситуацію на краще:

— відсутність цільових діючих програм, міських і районних, формування середовищної цілісності міста і його структур: транспортної, загальноміських мереж, житлових структур, екологічних, візуальних комунікацій, реклами; розроблених на основі генерального плану міста, планів розвитку його районів;

— відсутність програм, законодавчого напрямку, націлених на розвиток комфортності міського середовища, середовища, яке стимулює творчість, оновлення і красу;

— проблема підйому загального рівня смаку замовників (приватних власників власності, інвесторів, міської влади);

— проблема законслухняності, виконання замовниками затвердженої проєктної документації, проблема створення системи відповідальності за порушення, яка припинить повсюдну практику за принципом «що хочу, те і роблю», в результаті якої ми маємо візуальне руйнування пам'ятників архітектури, кічеві рішення фасадів, висотні будівлі серед приватної забудови та ін..;

— у громадській думці утвердився принцип розподілу і переробки побутових і промислових відходів. «Промеліта» не переймається розвитком безвідходних виробничих технологій і відновленням екологічної рівноваги, а як наслідок — міські сміттєзвалища;

— відсутність у проєктувальників, зайнятих середовищним дизайном високої професійної планки, навичок середовищного проєктування — навичок так званої «архітектури уваги», націленості на комплексне бачення і формування фрагментів міського середовища.

Формування міського середовища в контексті концепції сталого розвитку, що базується на трьох основних складових — економічній, екологічній та соціальній, на сьогодні є найбільш перспективним з точ-

ки зору визнання прав майбутніх поколінь на культурну спадщину і природні багатства. Однак на даний момент розуміння сталого розвитку в архітектурі в основному зводиться до розробки екологічної проблематики, яка виросла із загальної значущості категорії здоров'я. Відповідно, потрібно провести певну роботу, щоб ввести в сферу архітектури блок уявлень про соціокультурні відмінності як про особливий потенціал розвитку міського середовища в нинішніх умовах становлення постіндустріального суспільства і політики децентралізації.

Література

1. *Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика* : монографія / З. В. Герасимчук. Луцьк, 2011. 516 с.

2. *Фомин И. А.* Диалог или рефлексия культур в межгосударственном и межрегиональном пространстве // Транскордонні території України. Київ, 1999. (Укранхбудінформ). С. 67-76.

3. *Соціокультурні ідентичності та практики* ; за ред. А. Ручки. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2002. 312 с.

4. *Kates R. W.* What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz. // *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*. 2005. №47 (3). P. 9 -21.

5. *Глазычев В. Л.* Социология архитектуры — какая и для чего? // *Зодчество*. 1978. С. 25-29.

6. *Юрик Я.М.* Эстетика архитектурного середовища міста в умовах його сталого розвитку // *SWorld*, 2015. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/simpoz6/76.pdf/>

7. *Urbanization* // *The World Factbook*. 2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2212.html?countryName=World&countryCode=rxx®ionCode=oc#xx>.

8. *Sustainable city* // *Wikipedia*, 2015. [Электронный ресурс] Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_city_city

19.09.2020